

Костянтин КУЗНЕЦОВ
Міністерство освіти і науки України
Інститут освітньої аналітики

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У ФІНАНСУВАННІ СИСТЕМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Розглядається досвід європейських країн щодо механізмів державного управління у фінансуванні системи інклюзивної освіти. Визначається роль державних та місцевих органів управління України стосовно створення умов, необхідних для індивідуального розвитку кожної дитини з урахуванням нозології. Пропонуються кроки, що дозволять удосконалити окремі елементи фінансової системи України у сфері інклюзивної освіти. Формуються підходи для створення відповідної інформаційної системи обліку дітей з особливими освітніми потребами, що дасть змогу підвищити якість планування фінансових ресурсів та рівень контролю за їхнім витрачанням.

Ключові слова: інклюзивна освіта, державні фінанси, бюджетна субвенція, місцеві бюджети, фінансові механізми.

Kostiantyn Kuznietsov. Improvement of public administration mechanisms in the sphere of financing of the inclusive education system

The experience of European countries regarding the mechanisms of public administration in financing of the inclusive education system is considered. The role of state and local authorities in the context of creation the necessary conditions for the individual development of each child, taking into account the nosology, is determined. The steps are proposed to improve the individual elements of Ukraine's financial system in the sphere of inclusive education. Approaches are formed to create an appropriate information system for children with special educational needs that will improve the quality of financial resources planning and control over their spending.

Key words: inclusive education, public finances, budget subvention, local budgets, European integration.

Досвід багатьох європейських країн свідчить про те, що механізми державного управління будуть ефективними для системи навчання дітей з особливими освітніми потребами в разі універсальності та адаптивності до змін, які відбуваються в межах цієї системи. У результаті дій цих механізмів освіта для дітей з особливими потребами буде доступною та форматованою до потреб кожного з таких учнів. Водночас в Україні повільні реформи з вирішення проблемних питань для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) значною мірою пояснюються застарілими підходами до формування механізмів фінансування та неготовністю суспільства приймати присутність таких дітей у звичайних закладах освіти.

Сучасний стан механізмів державного управління у фінансуванні системи освіти для дітей з особливими потребами потребує суттєвого оновлення та вдосконалення. Оновлення фінансування системи інклюзивної освіти слід здійснювати з використанням принципу результативності освітніх послуг, спираючись на стандартизовані оцінки їхньої вартості. Формування таких оцінок повинно відбуватися з урахуванням практичного досвіду країн-членів ЄС.

Ефективним вирішенням цієї проблеми повинна стати комплексна програма державного сприяння розвитку інклюзивної освіти, яка стосуватиметься і фінансової системи України. Одним з елементів державної програми може стати створення відповідної інформаційної системи обліку дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням нозології. Така система має функціонувати в автоматизованому порядку та забезпечувати адресний (персональний) розподіл фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів. Більш того, сучасні комп'ютерні технології дадуть змогу оптимізувати процеси планування та контролю діяльності регіональних закладів освіти та інклюзивних ресурсних центрів.

Проблематика вдосконалення управління державними фінансами у сфері інклюзивної освіти, у тому числі і в межах поглиблення співпраці України та ЄС, розкрита в працях таких вітчизняних фахівців: В. Засенко, О. Заярнюк, А. Колупаєва, О. Таранченко та ін. При цьому зарубіжний досвід поліпшення застосування фінансових механізмів в освіті наведено в працях таких іноземних учених, як: В. Соріано, А. Ваткінса, С. Еберзольд, К. Мейера, Н. Байдак, Н. Костер та ін.

Незважаючи на чималу кількість публікацій у науковій літературі, присвяченій цій проблемі, і надалі залишається низка дискусійних питань, що мають високий рівень актуальності для України. Підвищення ефективності використання коштів бюджетів усіх рівнів для розвитку інклюзивної освіти є гострою проблемою сьогодення, яка вимагає термінового вирішення.

Мета статті – оцінити поточний стан фінансування інклюзивної освіти в Україні; дослідити досвід країн-членів ЄС щодо використання ресурсів державного і місцевих бюджетів і можливість використання такого досвіду для поліпшення ефективності освітньої політики України, забезпечення прав на отримання освіти дітей з особливими потребами.

Система інклюзивної освіти України проходить фазу становлення. Її подальший розвиток залежить від принципів державної політики, яка, у свою чергу, повинна спиратися на можливості державного та місцевих бюджетів. Підходи до надання освітніх послуг для дітей з особливими потребами, що використовуються в Україні, сформовані за радянських часів. Вони передбачають навчання таких дітей у спеціальних закладах, що призводить до глибокої сегрегації суспільства та виключає їх з активного соціального життя.

Багато причин повільного просування реформ у сфері освіти з питань забезпечення прав дітей з особливими потребами обумовлюється неготовністю суспільства до сприйняття їхньої присутності серед звичайних учнів у звичайних загальноосвітніх школах. Складність цього процесу також полягає в необхідності розробки та впровадження нових педагогічних підходів, що передбачають активне використання інноваційних технологій, створення нових комплексних програм розвитку особистості дитини, забезпечення її психологічного супроводу.

Нині в Україні відбувається зміщення акцентів соціальної політики держави стосовно інвалідів у бік формування суспільної свідомості щодо сприйняття їх як рівних членів суспільства та необхідності створення для цих громадян умов для повноцінного життя, у тому числі здобуття освіти [3]. Змінюються стереотипи в розумінні проблем навчання й виховання дітей з особливими потребами, формуються умови для відходу від концентрації уваги на порушеннях особистості. Провідна ідея сучасних підходів до навчання – орієнтація на ефективне використання збережених функцій, здатних узяти на себе компенсаторно-корекційне навантаження та забезпечити цілеспрямований розвиток психічних процесів, що обумовлюють рівень опанування знань, умінь, навичок і відповідну освіченість дитини, її інтеграцію в суспільство [2].

У Європі кількість дітей з особливими освітніми потребами становить 15 млн. Такі діти здебільшого закінчують середню школу з невисоким рівнем кваліфікації і достатньо часто стають безробітними або не є економічно активними. Якщо ці діти не мають достатнього рівня підтримки в освітніх закладах, їхній розвиток буде повільним, а родини піддаватимуться значному навантаженню [12].

Система інклюзивної освіти в багатьох країнах ЄС формується на основі концепції, сформульованої Т. Бутом. Цей учений визначав, що інклюзивна освіта є процесом розширення участі та зменшення виключення з культури, навчальних програм та суспільства загальноосвітніх шкіл, у яких навчаються діти з ООП.

З метою створення умов для забезпечення розвитку дітей з ООП уряди різних країн розробляють та впроваджують різні державні програми. Ці програми, відомі

як «цільові програми сприяння», містять спеціальні коротко- та довгострокові завдання, що дозволяє вчителям освітніх закладів допомагати дітям з ООП адаптуватися в закладах освіти. Адаптація відбувається за рахунок використання персоналізованих програм, які враховують потреби дітей з ООП, дозволяють опанувати основні навчальні програми початкової та середньої школи. Формуються спеціалізовані програми з урахуванням типу потрібної адаптації, що, у свою чергу, відповідає ступеню та характеру захворювання. Застосування таких принципів дає можливість фахівцям сфери освіти оцінити досягнутий прогрес дітей з ООП.

Хоча в більшості країн провідну роль в організації процесу навчання дітей з ООП відіграють міністерства освіти, останніми роками, на фоні процесів децентралізації, усе більшого значення набувають управлінські рішення місцевих органів влади. Підставою для таких змін є більша гнучкість дій місцевих державних органів та зростаючі можливості місцевих бюджетів. Такі тенденції спостерігаються у Великобританії, Чехії та Нідерландах. У цих країнах відбувається зміщення ресурсів до тих, хто перебуває поруч з дітьми та безпосередньо бачить та знає їхні потреби. Таким чином місцева влада може принести користь більшій кількості учнів з ООП.

У країнах ЄС розвиток інклюзивної освіти підтримує Європейська Комісія спільно з EASNIE (European Agency for Special Needs and Inclusive Education) та ЮНЕСКО. При цьому слід зазначити, що в країнах ЄС існують різні підходи до використання спеціальних закладів середньої освіти (рис. 1) [14].

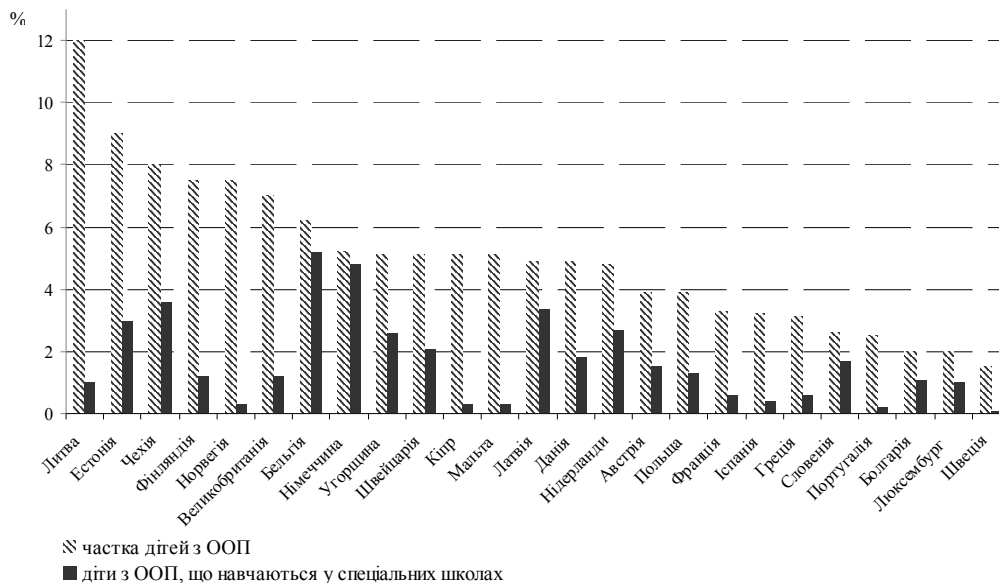

Рис. 1. Окремі показники системи освіти для дітей з ООП в деяких країнах Європи

Європейські країни з вибіркоковими шкільними системами, до яких передусім належать Нідерланди, Німеччина та Франція, мають відносно більшу кількість спеціалізованих шкіл, а в Італії та Греції усі діти навчаються здебільшого в загальних

школах. У 14 країнах ЄС школи або місцева влада отримують додаткові ресурси для учнів з ООП, зарахованих до загальноосвітніх навчальних закладів. Ці додаткові ресурси можна тлумачити як свідчення комплексної політики щодо учнів з ООП [11].

Помітні відмінності в показниках щодо частки дітей з ООП пояснюються методологічними підходами до визначення дітей з особливими потребами в різних країнах ЄС. Ісландія виділяється як країна з найбільшою часткою дітей з ООП, а в інших країнах частка таких дітей коливається від 1,5 % у Швеції до 9 % в Естонії [15].

Статистичні дані Ісландії враховують кількість дітей, які потребують допомоги в полегшенні читання, на противагу цьому, Греція та Швеція обліковують лише тих дітей, які відвідують спеціальні програми і зараховані до спеціальних шкіл або спеціальних класів.

В Австрії залучення спеціальних вчителів до процесу надання освітніх послуг для дітей з ООП належить до компетенції місцевої влади. Розрахунок бюджету для освіти з особливими потребами ґрунтується на кількості учнів і їх різних особливих потребах. Бюджет розраховується для учнів із сертифікованими спеціальними потребами. Учень із сертифікованими спеціальними потребами може залучити кошти для оплати вчителів із тієї школи, яку для навчання обрали його батьки. При цьому немає значення – це звичайна загальноосвітня школа чи спеціалізована школа.

Під час формування бюджету застосовують коефіцієнт: 3,95 учнів із сертифікованими спеціальними потребами потребують залучення одного вчителя (23 години спеціального навчання за потребою щотижня) [13].

Як бачимо, найбільша частка дітей з ООП, які навчаються у спеціальних навчальних закладах, від загальної кількості учнів спостерігається в Бельгії, Німеччині, Словенії, Латвії та Нідерландах (див. рис. 1). Водночас найменші показники мають Норвегія, Кіпр, Мальта, Іспанія, Португалія та Швеція.

Дослідження багатьох учених підтверджують важливу роль фінансових механізмів для розвитку системи інклюзивної освіти. Більш ефективні фінансові механізми дають змогу стимулювати зростання рівня якості інклюзивного забезпечення дітей з ООП. Наприклад, учений Мейєр після аналізу систем фінансування інклюзивного навчання, які діють у 17 європейських країнах, зазначив, що збільшення кількості учнів у спеціальних школах відбувається, коли зростають фінансові ресурси на рівні бюджетів місцевої влади та таких закладів, а не для кожного окремого учня. Така схема фінансування забезпечує розростання та укріплення всього сектору інклюзивної освіти загалом.

Важливу роль у наданні спеціалізованої підтримки викладачам, що працюють у загальних школах, відіграють помічники, які мають досвід навчання дітей з ООП. У Німеччині вчителі спеціалізованих шкіл усе частіше проводять частину свого робочого часу в загальноосвітніх школах, витрачаючи його на консультаційну роботу з учителями або на безпосередню підтримку дітей. Відсутність ефективної системи фінансування дітей з ООП збільшує рівень стресу та негативно впливає на психологічний стан в їхніх родинах.

Формування фінансових умов для системи інклюзивної освіти повинно враховувати такі основні чинники: місця проживання дітей з ООП та їхніх родин, тяжкість розладів, доступність медичних послуг, кількість учителів та їхніх помічників, які мають досвід роботи з такими дітьми, якість адміністративних послуг та координація між різними секторами державного управління (медичні, фінансові, адміністративні, юридичні).

Державна політика у сфері інклюзивної освіти розглядається як відповідь на складні виклики, що виникають у суспільстві. Така форма освіти допомагає долучити громадян тієї чи іншої країни до загальних цінностей прав людини, свободи, толерантності та недискримінації. У країнах ЄС вона спирається на інноваційні підходи та кращу практику, ефективні механізми фінансування, які в цілому

дозволяють створювати сучасні системи освіти для людей з обмеженими можливостями.

У Європі поширеною практикою є трансформація спеціалізованих шкіл у ресурсні центри, які поступово об'єднуються в потужну мережу. Завданням таких центрів є розробка і поширення навчальних матеріалів та методик, підтримка загальноосвітніх шкіл, а також батьків дітей з ООП. Деякі з таких центрів мають завдання національного рівня, особливо щодо конкретних цільових груп, а інші у своїй діяльності сфокусовані на завданнях регіонального рівня. Прогресивний досвід у роботі ресурсних центрів мають Австрія, Норвегія, Данія, Швеція та Фінляндія [15].

Сучасна система інклюзивної освіти орієнтована на формування навчального середовища, що є універсальним, доступним і адаптованим до потреб кожного учня, який потребує спеціальних підходів у навчальному процесі [14].

Для України важливим чинником формування системи інклюзивної освіти було приєднання до низки важливих міжнародних договорів. Передусім, це Конвенція ООН про права дитини (ратифікація – 1991 р.), «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993 р.), Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами та Рамка дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994 р.), Конвенція про права осіб з інвалідністю (2009 р.).

Принципи, закладені в наведених міжнародних документах щодо інклюзивної освіти, знайшли відображення в законодавчих нормах України. Так, Закон України «Про освіту» визначає поняття «індивідуальна програма розвитку». Така програма є документом, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з ООП, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини. Зазначена програма з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини. Серед визначень закон про освіту надає формулювання поняття «особа з особливими освітніми потребами». За нормами закону це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

У 2010 р. в Україні затверджено концепцію розвитку інклюзивної освіти¹. У цьому документі визначено, що інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з ООП шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

Водночас слід ураховувати, що інклюзивна освіта не лише забезпечує найкраще середовище для навчання дітей з ООП, включаючи осіб із розумовими вадами, але й допомагає усунути бар'єри та зруйнувати стереотипи їхньої поведінки на користь успішної адаптації в суспільному житті. Така концепція сприяє створенню суспільства, готового прийняти дітей з інвалідністю замість того, щоб ігнорувати їх [7]. Визначення оптимальних шляхів і засобів впровадження інклюзивного навчання ґрунтується на основі відповідного нормативно-правового, навчально-методичного, кадрового, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

За рахунок ресурсів бюджетів усіх рівнів держава створює умови для здобуття освіти особами з ООП. Фінансові аспекти системи інклюзивної освіти залежать від реалізації конкретних заходів – запровадження необхідних модифікацій елементів освітнього процесу, їхньої адаптації, підвищення рівня кваліфікації вчителів, підготовка помічників тощо. Такі умови повинні враховувати особисті якості кожної дитини, а також забезпечувати виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав на освіту. Також серед принципів умов – розвиток інклюзивного

¹Наказ міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 № 912.

Public administration mechanisms

освітнього середовища, у тому числі в закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з ООП.

Норми українського законодавства передбачають можливість застосування різних термінів для початку здобуття та тривалості освітнього процесу для дітей з ООП. Тривалість здобуття ними початкової та базової середньої освіти може бути подовжена з доповненням освітньої програми корекційно-розвитковим складником.

Навчання та виховання осіб з ООП, зокрема тими, що спричинені порушенням розвитку та інвалідністю, у закладах дошкільної, позашкільної та середньої освіти здійснюються за рахунок коштів освітніх субвенцій, державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку. Порядок зарахування осіб з ООП до спеціальних закладів освіти, переведення з одного типу закладу до іншого та відрахування таких осіб визначається Міністерством освіти і науки України, а категорії осіб з особливими освітніми потребами визначаються актами Кабінету Міністрів України.

Для навчання осіб з ООП заклади освіти утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи. Особи з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються в закладах освіти допоміжними засобами для навчання. Особам з ООП надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги в порядку, визначеному МОН України.

Норми українського законодавства, за аналогічними підходами країн-членів ЄС, передбачають створення інклюзивно-ресурсних центрів. За них відповідають як органи державної влади, так і органи місцевого самоврядування. Будівлі, споруди і приміщення закладів освіти повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами. Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд, приміщень закладів освіти здійснюються з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування.

Модель фінансування інклюзивної освіти характеризується набором відповідних компонентів, у свою чергу кожен із них відповідає за виконання тих чи інших завдань, спрямованих на забезпечення права дітей з ООП на освіту. Серед чинників, що впливають на фінансову модель, слід назвати: чисельність дітей з ООП за нозологіями, кількість спеціальних та інклюзивних класів у закладах середньої освіти, інженерні та технічні характеристики навчальних закладів, у яких навчаються діти з ООП, відстань між житлом цих дітей та відповідними навчальними закладами, наявність розроблених методик та індивідуальних навчальних програм, кількість проведених корекційно-розвиткових занять (послуг), визначених індивідуальною програмою розвитку для учнів інклюзивних класів та робочим навчальним планом для учнів спеціальних класів, оснащення інклюзивно-ресурсних центрів, наявність засобів корекції психофізичного розвитку, які дають змогу дитині опанувати навчальну програму (наразі обмежено 35 % від обсягу видатків [1]).

Фінансування інклюзивної освіти здійснюється за принципом субсидіарності, коли розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача.

За даними Міністерства соціальної політики України, кількість людей з інвалідністю у відносному підрахунку збільшилась удвічі порівняно з 1990 р. Якщо у 1990 р. їх нараховувалось 3 % від загального населення, то на кінець 2017 р. кількість людей з особливими потребами в Україні сягнула 6 % (приблизно 3 млн), і з них понад 165 тис. – діти [6]. Така динаміка обумовлює необхідність активізації ролі державної влади усіх рівнів для вирішення проблем дітей з ООП.

Одним із кроків, спрямованих на вирішення проблем зі створення цілісної та

ефективної системи інклюзивної освіти в Україні, є концепція «Нової української школи». Цей документ затверджений рішенням колегії Міністерства освіти і науки України у жовтні 2016 р. У концепції задекларовано запровадження в майбутньому принципу «гроші ходять за дитиною», зокрема для підтримки дітей з особливими потребами, які можуть здобувати освіту інклюзивно поряд з іншими дітьми у пристосованих для цього школах. Для учнів з особливими потребами будуть створені умови для навчання спільно з однолітками. Для таких дітей запроваджуватимуться індивідуальні програми розвитку, зокрема корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід і необхідні засоби навчання [8].

Згідно з даними Держкомстату за підсумками 2017 р. серед дітей шкільного віку, які мають ООП, навчанням охоплено 65,5 % (у 2016 р. – 65,0 %). Із них майже 41 тис. навчається в системі закладів середньої освіти, що становить близько 63,4 % (таблиця). Це свідчить про важливу роль установ середньої освіти в реалізації права дітей з ООП на здобуття знань та навичок, необхідних для їхнього подальшого життя.

Охоплення навчанням дітей шкільного віку за станом на вересень 2017 р.

Найменування	Усього	Із них навчаються для здобуття освіти							
		усього		навчальні заклади					
				загальноосвітні		професійно-технічні		вищі	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Кількість дітей віком від 6 до 18 років	4 068 923	4 002 078	98,4	3 662 046	90,0	153 215	3,8	86 817	4,6
Кількість дітей з ООП	64 655	42 350	65,5	40 973	63,4	805	1,2	572	0,9

В основі моделі фінансування інклюзивної освіти повинен бути принцип формування витрат за вираженими та вимірними потребами. Фінанси виділяються за умови розробки та надання певних послуг визначеній кількості дітей з ООП з урахуванням факторів, що формують відповідну освітню інфраструктуру. Крім того, контроль і підзвітність можуть відігравати тут важливу роль, як і в інших моделях фінансування.

Уряд України вперше виділив цільову освітню субвенцію для навчання дітей з ООП у 2017 р. Ця субвенція повинна заохочувати органи місцевої влади вживати кроки для розширення можливостей інклюзивної освіти на місцях. Головним розпорядником цих фінансових ресурсів є МОН України, а розпорядниками субвенції за місцевими бюджетами є структурні підрозділи з питань освіти і науки місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які визначаються рішенням відповідної місцевої ради [10].

Кошти субвенції спрямовуються на надання державної підтримки особам з ООП, які навчаються у спеціальних та інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти (крім шкіл-інтернатів, спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), санаторних шкіл (шкіл-інтернатів) та навчально-реабілітаційних центрів), а саме дітям сліпим та зі зниженим зором, глухим та зі зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, порушенням інтелектуального розвитку, зі складними порушеннями розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектру).

За рахунок субвенції здійснюється оплата таких видатків:

- проведення (надання) додаткових корекційно-розвиткових занять (послуг),

Public administration mechanisms

визначених індивідуальною програмою розвитку для учнів інклюзивних класів та робочим навчальним планом (індивідуальним навчальним планом учня) для учнів спеціальних класів;

– придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, які дають змогу дитині опанувати навчальну програму. На придбання зазначених засобів, як визначає відповідна постанова уряду, використовується не більш як 35 % загального обсягу видатків на кожну дитину відповідного закладу загальної середньої освіти, яка потребує державної підтримки.

За наявності в закладі декількох дітей з ООП з однаковими нозологіями в разі потреби можлива закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для спільного користування. Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для дітей з ООП затверджується наказом МОН України.

Обсяг субвенції в Законі України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» становив 209,46 млн грн. Водночас згідно з даними Державної казначейської служби із цієї суми фактично використано лише 98,26 млн грн, що становить 46,9 % від плану. Структура витрат не надана публічно, але згідно з порядком, визначеним урядом, ці гроші використано на закупівлю додаткових послуг, яких потребують діти з особливими потребами [10]. У середньому на одного учня з ООП в державному бюджеті закладено близько 5 112 грн на рік, що в перерахунку за один місяць становить 426 грн. Однак за фактичними показниками один учень з ООП отримав у середньому близько 2 398 грн на рік, або 200 грн на місяць.

Аналіз фактичних видатків у регіональному розрізі свідчить про суттєві відмінності в результатах використання коштів наданої субвенції. Наприклад, в Івано-Франківській області рівень виконання плану фінансування становить 91,2 %, а в Запорізькій – лише 23,3 % (рис. 2). Причинами таких результатів можуть бути неправильні розрахунки при плануванні бюджету і неготовність закладів освіти та органів державної влади на місцевому рівні витратити ці кошти за цільовим призначенням.

Рівень освоєння коштів субвенції протягом 2017 р. не залежав від обсягів наданих фінансових ресурсів. При тому що кошти з державного бюджету надійшли в повному обсязі, місцеві органи не змогли використати 111,2 млн грн.

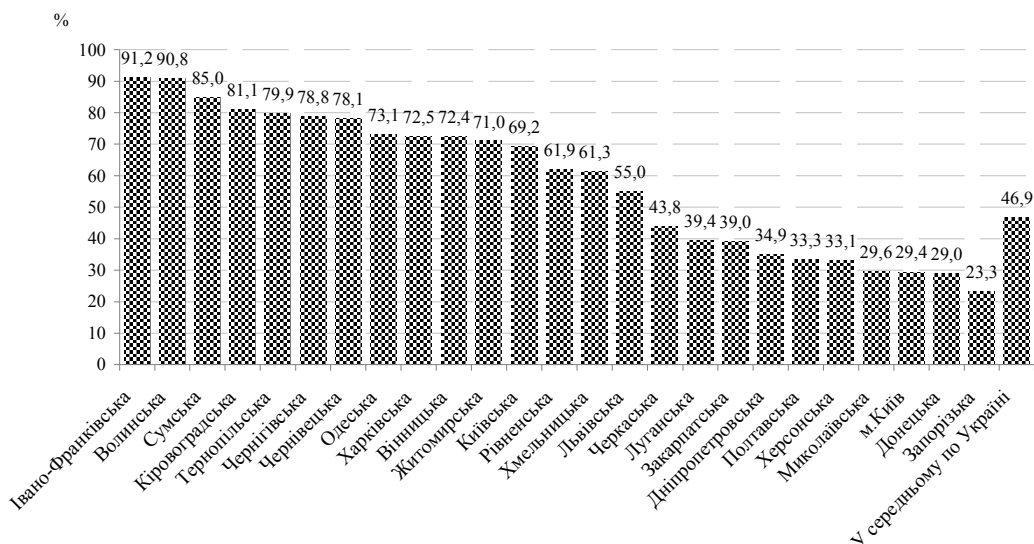

Рис. 2. Використання субвенції для дітей з ООП у розрізі регіонів України за 2017 р.

Наприклад, до Івано-Франківської області надійшло 1 440,8 тис. грн, а фактично використано 1 313,7 тис. грн, до Київської області надійшло 10 716,1 тис. грн, а використано 7 415,6 тис. грн, до Миколаївської області надійшло 4 660,3 тис. грн, використано – 1 378,3 тис. грн.

Державний бюджет на 2018 р. передбачає надання субвенції в сумі 504,5 млн грн, що у 2,4 разів більше, ніж заплановано і виділено у 2017 р. Однак за даними казначейської служби протягом січня – лютого 2018 р. кошти за цією субвенцією з державного бюджету регіонам не виділено.

У 2018 р. субвенція в обсязі 100 млн грн спрямовується на оснащення кабінетів інклюзивно-ресурсних центрів для надання психолого-педагогічної допомоги дітям з ООП (придбання методичного, навчального та програмного забезпечення, предметів, матеріалів і обладнання, у тому числі довгострокового користування) відповідно до вимог, затверджених МОН [1].

Формування фінансових механізмів системи інклюзивної освіти потребує виважених, комплексних підходів. Одним із них, що має принципове значення, є оцінювання ефективності витрат бюджету. Ефективність навчально-виховної, корекційно-розвивальної і лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному класі значною мірою залежить від скоординованості дій педагога та різнопрофільних фахівців (соціального працівника, спеціального педагога, медичного працівника, психолога та ін.). Члени такої команди повинні спільно оцінювати стан розвитку кожної дитини, розробляти перспективні й короткострокові індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізовувати їх разом з дитиною, вирішувати питання залучення до команди інших фахівців, планувати додаткові послуги. Не менш важливим є аналіз результатів спільної діяльності, її оцінювання, а також підвищення кваліфікації [5].

На основі науково-теоретичного аналізу й визначення концептуальних підходів в Україні розроблено новий Державний стандарт початкової освіти для дітей з ООП, похідним чого стало розроблення нового змісту і програмно-методичного забезпечення навчання таких дітей [9]. Це, безумовно, спричинило позитивний вплив, оскільки стандарт розроблявся на основі особистісно орієнтованого підходу й широкого використання корекційно-розвивального складника, що і знайшло своє відображення в підготовці нових навчальних та корекційно-розвивальних програм для дошкільної, початкової та основної шкільних ланок освіти таких дітей. На сьогодні систему дошкільних закладів для дітей з ООП становлять: спеціальні дошкільні навчальні заклади (ясла-садки) комбінованого типу; ясла-садки компенсуючого типу (спеціальні та санаторні) для дітей від двох до шести (семи) років, яким необхідна корекція фізичного та (або) розумового розвитку, тривале лікування та реабілітація; навчальні заклади зі спеціальними й інклюзивними групами [4].

Наразі в Україні для дітей з ООП працюють близько 2 тис. дошкільних навчальних закладів компенсуючого (санаторні, спеціальні) та комбінованого типу, де разом зі здобуттям дошкільної освіти діти отримують корекційно-реабілітаційну допомогу. Загалом у дошкільних закладах різного типу перебуває майже 35 тис. дітей з особливими потребами. Середня ланка освіти для осіб з особливими потребами реалізується через такі навчальні заклади: спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) I – III ступеня для дітей з особливими потребами; навчально-реабілітаційні центри; загальноосвітні школи з інклюзивними класами; навчання вдома за індивідуальним планом [4].

Удосконалення механізмів державного управління у сфері фінансування системи освіти для дітей з особливими потребами у загальноосвітньому закладі будь-якого типу обумовлюють створення відповідної інформаційної системи обліку таких дітей з урахуванням нозології. Це значно допоможе здійснювати необхідну підтримку їхнього розвитку.

Така система має функціонувати в автоматизованому порядку та забезпечить адресний (персональний) розподіл фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів. Більш того, сучасні комп'ютерні технології полегшать процеси планування та контролю діяльності регіональних інклюзивних ресурсних центрів, підготовку та перепідготовку фахівців з навчання дітей з ООП.

Інформаційна система повинна збирати статистичну інформацію щодо переліку загальноосвітніх шкіл і дошкільних навчальних закладів, де є інклюзивне навчання для дітей з особливими потребами, типу інвалідності у дітей, залучених до інклюзивного навчання, кількості інклюзивних класів і груп у таких закладах, кількості дітей з особливими потребами, які залучені до навчання в інклюзивних класах і групах, кількості персоналу, що працює в інклюзивних класах і групах.

Оновлення фінансування системи інклюзивної освіти слід здійснювати, використовуючи принцип результативності освітніх послуг, спираючись на стандартизовані оцінки їхньої вартості. Формування таких оцінок повинно відбуватися з урахуванням практичного досвіду країн-членів ЄС. Також потребує уточнення перелік товарів та обладнання, які можуть закуповуватися за кошти субвенції для дітей з ООП.

Список використаних джерел / List of references

1. Деякі питання використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами у 2018 році : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лют. 2018 р. № 88. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/88-2018-%D0%BF> [Deiaki pytannia vykorystannia subventsii z derzhavnoho biudzhetu mistsevym biudzheta na nadannia derzhavnoi pidtrymky osobam z osoblyvymy osvitynymy potrebamy u 2018 rotsi : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liut. 2018 r. № 88. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/88-2018-%D0%BF>].

2. Засенко В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я / В'ячеслав Засенко, Алла Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – № 3. – С. 20 – 29 [Zasenko V. Dity z osoblyvymy potrebamy: priorytetni napriamy derzhavnoi polityky Ukrainy v haluzi osvity, sotsialnoho zakhystu y okhorony zdorovia / Viacheslav Zasenka, Alla Kolupaieva // Osoblyva dityna: navchannia i vykhovannia. – 2014. – № 3. – S. 20 – 29].

3. Заярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / Заярнюк О. В. // Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту : зб. наук. пр. – Одеса, 2015. – Вип. 11. – С. 190 – 193 [Zaiarniuk O. V. Inkluzivna osvita v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia / Zaiarniuk O. V. // Nauk. visn. Mizhnar. humanit. un-tu : zb. nauk. pr. – Odesa, 2015. – Vyr. 11. – S. 190 – 193].

4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: від основ до практики : [монографія] / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – Київ : АТОПОЛ, 2016. – 152 с. [Kolupaieva A. A. Inkluzivna osvita: vid osnov do praktyky : [monohrafiia] / A. A. Kolupaieva, O. M. Taranchenko. – Kyiv : ATOPOL, 2016. – 152 s.].

5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – Київ : Саммит-книга, 2009. – 262 с. – (Сер. «Інклюзивна освіта») [Kolupaieva A. A. Inkluzivna osvita: realii ta perspektyvy : monohrafiia / A. A. Kolupaieva. – Kyiv : Sammyt-knyha, 2009. – 262 s. – (Ser. «Inkluzivna osvita»)].

6. Корнієнко Д. Інклюзивна освіта в Україні: «Той мурує, той руйнує...» / Дмитро Корнієнко // Gazeta.ua. – 2018. – 02 лютого. – Режим доступу : https://gazeta.ua/articles/life/_inkluzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruje-toj-rujnuje/818388 [Korniienko D. Inkluzivna osvita v Ukraini: «Toi muruie, toi ruinuie...» / Dmytro Korniienko // Gazeta.ua. – 2018. – 02 liutoho. – Rezhym dostupu : https://gazeta.ua/articles/life/_inkluzivna-osvita-v-ukrayini-toj-muruje-toj-rujnuje/818388].

7. Корнієнко С. Інклюзивна освіта як пріоритетний напрям державної політики України у сфері освіти дітей з інвалідністю / Світлана Корнієнко // Вісн. Нац. акад. держ. упр. Сер. «Держ. упр.». – Київ, 2012. – № 2. – С. 226 – 231 [Korniienko S. Inkluzivna osvita yak

priorytetnyi napriam derzhavnoi polityky Ukrainy u sferi osvity ditei z invalidnistiu / Svitlana Korniienko // Visn. Nats. akad. derzh. upr. Ser. «Derzh. upr.». – Kyiv, 2012. – № 2. – S. 226–231].

8. **Нова** українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. – [б. м.] : [б. в.], 2016. – 40 с. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. – [b. m.] : [b. v.], 2016. – 40 s. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>].

9. **Про затвердження** Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серп. 2013 р. № 607. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF> [Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu pochatkovoï zahalnoi osvity dlia ditei z osoblyvymy osvithnimy potrebamy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serp. 2013 r. № 607. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>].

10. **Про затвердження** Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лют. 2017 р. № 88. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF> [Pro zatverdzhennia Poriadku ta umov nadannia subventsii z derzhavnoho biudzhetu mistsevym biudzhetam na nadannia derzhavnoi pidtrymky osobam z osoblyvymy osvithnimy potrebamy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 liut. 2017 r. № 88. – Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF>].

11. **Baidak N.** Financing Schools Mechanisms, Methods and Criteria in Public Funding / Baidak N. (coordination), Isabelle De Coster, Jari Matti Riihelainen, Anna McNamee. – 2014. – 108 p. – Access mode : <http://www.erasmusplus.sk/uploads/publikacie/170EN.pdf>.

12. **Drabble S.** Support for children with special educational needs (SEN) / Samuel Drabble. – 2013. – 36 p. – Access mode : https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR180.html.

13. **Financing** of Special Needs Education / ed. Cor J.W. Meijer. – 1999. – 184 p. – Access mode : https://www.european-agency.org/sites/default/files/financing-of-special-needs-education_Financing-EN.pdf.

14. **Soriano V.** Inclusive education for learners with disabilities / Victoria Soriano, Amanda Watkins, Serge Ebersold. – 2017. – 47 p. – Access mode : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596807/IPOL_STU\(2017\)596807_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/596807/IPOL_STU(2017)596807_EN.pdf).

15. **Special Needs Education** in Europe : thematic publication / ed. : Cor Meijer, Victoria Soriano, Amanda Watkins European ; Agency for Development in Special Needs Education. – 2003. – 64 p. – Access mode : https://www.european-agency.org/sites/default/files/special-needs-education-in-europe_sne_europe_en.pdf.

Надійшла до редколегії 07.05.18